

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Pavel Mach

**Český nacionalismus a vznik Církve
Československé**

**Czech nationalism and the emergence of the
Czechoslovak Church**

Autoreferát disertační práce

Hradec Králové 2018

Úvod

Cílem práce je prozkoumat, zda a do jaké míry ovlivnil český nacionalismus vznik Československé církve. Politický nacionalismus zde bude uveden v souvislostech nutných pro osvětlení hlavního tématu předložené práce. A to zejména z důvodu jeho definice, podle které budou posuzovány zkoumané texty.

Časový rámec práce je vymezen obdobím od poloviny 19. století do počátku 30. let 20. století. Při práci byly využity jako pramenné materiály, archivní materiály Ústřední rady Církve československé husitské, dobové tiskoviny a literatura reagující na popisované události. Sekundárně byla použita literatura popisující politickou, náboženskou a národnostní situaci ve sledovaném období.

Nacionalismus je v naší zemi vnímán jako negativní projev lidské společnosti. Ve své práci se mu snažím věnovat bez výše zmíněných negativních konotací, i když zejména díky historickým zkušenostem je obtížné sledovat věc s nadhledem. Nacionalismus se prezentuje v emoční oblasti, která nemá v reálném světě opodstatnění, ale právě proto jsou jeho projevy velmi silné. Vzhledem k široké škále pohledů a definic nacionalismu byla pro účely práce vybrána definice Gellnerova, který nacionalismus definuje následovně:

„Nacionalismus je teorie politického oprávnění, která požaduje, aby etnické hranice nebyly přefáty politickými hranicemi, a především, aby etnické hranice uvnitř daného neoddělovaly držitele moci od ostatních.“

V práci je stručně představena česká národní ideologie, kterou vytvořil T. G. Masaryk, který přijal názor německého filosofa Johana Gottfrieda von Herdera. Ten popisuje Slovany jako jednotný národ, který je mírumilovný a krotký. Označoval je za národ, který nestojí o dobývání a nadvládu nad světem. Kvůli této své povaze často bývali podrobováni. Slovany popisuje na jedné straně jako statečné bojovníky, na druhé straně jako lhostejné k vlastní porobě. Věřil, že Slovany čeká svobodná budoucnost, kdy si budou vládnout sami. Masaryk věřil v Prozřetelnost, která realizuje v národech určité ideje. V českém národu se tak zhmotňuje idea humanity.

V souvislosti s dobou, která krátce předcházela vzniku Československé církve, jsou popsány události, které přispěly k rozpadu Rakousko-Uherska a úloha českého národa v tomto procesu.

České země tvořily v minulosti několik staletí samostatný státní útvar začleněný ve svazku zemí Svaté říše římské. Po jejím zániku a vytvoření německého spolku v roce 1815 se staly součástí rakouské monarchie. Vzhledem k početné německé menšině a germanizačnímu úsilí Vídně byli Češi považováni za Rakušany a tedy Němce.

2. května 1848 napsaly augsburské Allgemeine Zeitung: „uvolnit Čechy z německého státního spolku a přenechat je ruskému vlivu a panslavistické propagandě by se nerovnilo ničemu jinému než sebevraždě Německa. Češi v Čechách nemají jinou volbu než být Němci anebo nebýt. Přejeme jim jejich jazyk, jejich zvyky jejich vzpomínky, dokonce i jejich naděje, ale požadujeme, aby přijali za svůj německý zákon a zřekli se jakéhokoliv pokusu odloučit se od německých dějin.“¹

Od roku 1848 usilovala česká politická reprezentace o přiznání větších práv Čechům. V roce 1865 čeští poslanci zaslali panovníkovy pamětní spis, ve kterém zdůraznili, že česká otázka je otázkou státoprávní a také národnostní. Jejich snaha zůstala bez odezvy.

Momentem národního uvědomění byl rok 1863, kdy se slavilo kulaté cyrilometodějské výročí, což přispělo nejen k uvědomění si sounáležitosti Čechů a Moravanů, ale způsobilo i příklon ke slovanskému východu v protikladu k západní církvi ovládané Římem, odkud k nám přicházelo křesťanství vnímané jako mocenský nástroj využívaný německou říší.

Přelomem v českých vztazích k monarchii byl Rakousko-Uherské vyrovnání v roce 1867. Čeští politici opět neúspěšně požadovali obdobné ocenění, jakého se dostalo Maďarům. Očekávali odměnu za lojalitu, kterou projevíli během Prusko-Rakouské války v roce 1866. Jako rozhodující důvod, proč nebylo Čechům vyhověno, byl pravděpodobně ten, že případné další povstání v Uhrách by se dalo zvládnout jen těžko, zatímco v Čechách nic takového nehrozilo. V rakouské monarchii žilo celkem 9 národů, které s různou intenzitou projevovaly své tendence k osamostatnění se. Slovanské obyvatelstvo sice nebylo příznivě nakloněno státu, do něhož bylo začleněno, ale bylo si vědomo svých povinností k vládcům země, protože dosud nepoznalo jinou formu vlády než monarchii a z minulosti byly známé zkušenosti s následky vzepření se státní moci.

¹ URBAN, Otto. Česká společnost 1848-1918. Praha: Svoboda, 1982, s. 36.

V Čechách po porážce revoluce v roce 1848 nepůsobilo žádné silné národněosvobozené hnutí jako např. v Itálii. V poslední čtvrtině 19. století velmi zesílily nacionalistické tendence, které později vedly k rozkladu monarchie. „*Až do války nebylo u nás žádných příprav pro revoluční řešení české otázky*“² uvádí Jan Kapras svou knihu o domácím protihabsburském odboji. České politické strany ve druhé polovině 19. století neměly ve svém programu zřízení samostatného českého státu. Nejstarší českou politickou stranou byla Národní strana, zvaná staročeská, která vznikla v roce 1848. Byla spíše sdružením s volnějším vedením, a proto se v ní projevovaly různé zájmové skupiny. Tento stav vyvrcholil v roce 1874, kdy se od ní odštěpila Národní strana svobodomyšlná, zvaná mladočeská. Důvodem oddělení byla touha začít dělat aktivní českou politiku a ukončit pasivní rezistenci staročechů. Tato změna byla kladně přijata voliči, protože strana v roce 1891 zvítězila ve volbách do českého sněmu. K radikalizaci v řešení samostatnosti Čech přispěl T. G. Masaryk. Z důvodu své nespokojenosti s politikou mladočeské strany a po svých zkušenostech poslance v říšské radě založil v roce 1900 Českou stranu lidovou, zvanou realistická. Realisté odmítali staročeský vyčerpaný oportunistus, ale stejně rozhodně také prázdný radikalismus mladočechů. Chtěl dát české politice jednotný směr s ohledem na rozvoj všech vrstev společnosti. V jejich programu se objevil požadavek na zrovnoprávnění všech národů monarchie, zeslabení centralizace, nepožadovali nezávislý stát, pouze posílení národní samosprávy. Jejich snahou tehdy byla pouhá reforma monarchie, ne její rozklad.

Eduard Grégr 12. 12. 1893 prohlásil: „*Ano pánové, Čechy jsou Irskem Rakouska... Avšak po mnohasetletém pronásledování musí hrdá, mocná Anglie přece vrátit hrdému Irsku jeho svobodu a jeho samostatnost, tj. jen otázka krátkého času. A právě tak bude nuceno i slabé Rakousko povolit spravedlivým požadavkům českého národa*“.³

Podnětem ke vzniku národního odbojového centra v zahraničí bylo právě ostře protičesky zaměřené působení oficiálních míst monarchie projevující se xenofobií ze strany Němců a Maďarů. Masaryk sám emigroval již koncem roku 1914, když se stal pro Rakousko nežádoucí osobou a při návratu by mu hrozilo zatčení. Zpočátku nejednotná česká emigrace sázela na vítězství Dohody a vytvářela tajné sítě pro kontakt s domovem, ale i za účelem získání zpravodajských informací.

² KAPRAS, Jan. Z domácího odboje. Praha: Památník odboje, 1928, s. 3.

³ URBAN, Otto. Česká společnost 1848-1918. Praha: Svoboda, 1982, s. 428.

6. července 1915 u příležitosti 500 výročí upálení Mistra Jana Husa uspořádal Masaryk v Paříži přednášku, na které nastínil program obnovy české státnosti a vyhlásil „*boj na život a na smrt habsburskému absolutismu*“.⁴

Opozice, která zůstala, v zemi vytvářela uzavřené tajné spolky. Výsledkem sjednocení opozice proti rakouské vládě z řad státoprávních radikálů, mladočechů a realistů bylo na jaře 1915 založení konspirační organizace „Tajný výbor“, později nazývaný „Maffia“, která zprostředkovávala kontakt s centrem odboje v zahraničí vedeného T. G. Masarykem, který začal v exilu usilovně pracovat na uznání národní samostatnosti dohodovými mocnostmi.

Třetí a čtvrtá kapitola popisuje, jak se katolická církev vyrovnávala se situací po roce 1848 a vztahem papežů k moderní době a pražských arcibiskupů k monarchii. Dále je popsán vznik katolického modernismu a jeho projevy v českém prostředí.

Katolická církev sama neprocházela dějinami jako pevný ideový celek. Jakožto často i aktivně působící činitel na mnoha úrovních života společnosti reflektovala své okolí a v církvi samé vznikaly myšlenky na její vlastní reformu. Především z řad nižšího duchovenstva zaznívala touha po demokratizaci, decentralizaci a snaha po hledání pravého křesťanství.

Během 19. století již přestává být katolická církev vnímána jako prostor pro život člověka, ale stává se pouze jednou ze součástí sekularizujícího se světa. Jedinec tak již začíná mít právo volby a není podřízen předurčenosti nazývané církví boží řád. Před katolickou církví se tak rýsovaly dva směry vývoje, mezi kterými se bude odehrávat její budoucí existence. Přijmout sekularizující se svět, přizpůsobit se mu a po jeho pochopení nabídnout věřícím to, o co je tento vývojový zvrat ochudí, nebo lpět na tradici, nepřipustit žádnou změnu a postavit se k modernímu světu jako ochránitelka starých pravd, o kterých se nediskutuje.

V pastýřském listu vydaném rakouskými biskupy na závěr konference konané v roce 1849 ve Vídni za předsednictví pozdějšího pražského arcibiskupa Schwarzenberga odsoudili biskupové revoluční myšlenky a vyjádřili ochotu chránit trůn. Pro naše téma je zajímavé, že biskupové odsoudili i nacionalismus jako moderní pohanství.

Reformní snahy českého duchovenstva zásadně nevybočovaly ze snah v německých zemích. Řezenský arcibiskup Karl Theodor Dalberg (1744 – 1807) ustavil německou katolickou zemskou církev, která sice brzy zanikla, ale užívala jako bohoslužebnou řeč němčinu.

V českých zemích se osvícenské myšlenky v rámci katolické církve projevovaly již od počátku 19. století, navazovaly na osvícenský katolicismus, pro který je typická

⁴ VELKÉ DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ. Díl XII b. Praha, Litomyšl: Paseka, 2013, s. 678.

náboženská tolerance, snaha o očištění jádra křesťanství od přebujelosti, kritické zkoumání písemných zdrojů víry a důraz na církve jako strážkyni a nositelku morálky. Za jeho tvůrce je pokládán Jindřich Seibt (1735 – 1806), profesor a rektor Karlovy univerzity v Praze. Ve svém díle navazoval na myšlenky leibnitzových žáků Christiana Wolfa (1679 – 1754) a Ludovica Antonia Muratoriho (1672 – 1750). Seibtovými dalšími pokračovateli byli Bernard Bolzano (1781 – 1848), který skloubil osvícenský racionalismus s vírou a František Serafín Náhlovský (1807 – 1853), rektor lužického semináře v Praze.

Důvody úbytku úcty ke křesťanství vidí Martin C. Putna u Bolzána následující:

„Za prvé kvůli pokroku – ale Bolzano přitom vnímá pokrok jako jev pozitivní, jako důsledek mnohasetletého působení křesťanství na lidstvo: „Dospěli jsme již tak daleko, ovšem nejvíce přispěním křesťanství, že můžeme rozhodovati o nejnmutnějších otázkách i bez zjevení, svým vlastním rozumem, že nabýváme pouhým rozumem představy o Bohu jako všemohoucím, nejvyšším moudrým a dobrotivým otci člověčenstva, že doufáme v život duše záhrobný, nabyvše této naděje pouhými důvody rozumovými.“ (op. cit., svazek III., Praha 1884, s. 65).

Za druhé, na útoky nepřátel odpovídají křesťanští obránci nedostatečně a neobratně.

Za třetí, křesťanství je spojeno se státní mocí, čímž u mnohých vzniká živelný odpor k němu coby vnucené oficialitě.

Za čtvrté, křesťanství bývá ve školách a v katechezi pochybně traktováno, totiž, „že berou a hájí se některé nauky do slova, ačkoli platí jen ve smyslu obrazném“ (op. cit., s. 73).

Za páté, současná podoba křesťanské bohoslužby je nedokonalá: Mnohému v ní už nerozumí a lid z ní nemá rozumnou potravu ducha a zůstává tedy vnitřně neúčasten.“⁵

U Bolzána nacházíme všechny reformní požadavky, které se budou v českých zemích v následujících desetiletích neustále objevovat uvnitř církve – demokratizace církve, liberalizace v otázce celibátu a zavedení národního jazyka v liturgii. I přes svůj nucený odchod do ústraní stále silně ovlivňoval své četné žáky, mezi kterými bylo hodně Čechů.

Okamžikem vzniku české katolické moderny byl rok 1895, kdy byl vydán almanach „Pod jedním praporem“ a byl založen časopis „Nový život“. Vznikem organizované struktury moderny je však až sjezd „Nového života“ v roce 1897. Vrcholem katolické moderny byl její třetí sjezd v Přerově v roce 1906, kde odhlasovali dvanáctibodový program, ve kterém mimo jiné požadovali i bohoslužbu v národním jazyce.

⁵ PUTNA, Martin C. Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918. Praha: Torst, 1998, s. 46.

Katolická moderna nebyla jednolitym proudem, její představitele spojovala ústřední myšlenka sloučit víru a racionalismus. Katolická víra se měla tak začlenit do nově probuzeného českého národnostního uvědomování. Katolickým kněžím nebylo umožněno diskutovat o reformních myšlenkách uvnitř církve, proto se začali realizovat na uměleckém poli, kde cítili větší svobodu pro projevy svých myšlenek. Původním cílem modernistů bylo dostat českou katolickou literaturu na světovou úroveň.

V hnutí Katolické moderny se objevoval v českém kléru pocit národního sebeuvědomění, posilovaného rostoucí nevolí s dominancí německé církevní hierarchie v Čechách, ale právě proto, že se jednalo spíše o pocitové protivenství a v zásadě se nedala tato situace řešit, projevovaly se snahy představitelů moderny spíše v umělecké rovině, slovy J. Š. Baara: „*všechny síly národa musí sloužit národnostní myšlence.*“⁶ Rozhodujícím krokem katolických modernistů pro další vývoj bylo založení Jednoty katolického duchovenstva.

Pátá kapitola popisuje vznik organizace českého katolického duchovenstva jako zhmotnění modernistických myšlenek realizovaných v národním prostředí a reflektujících zejména historické motivy velice živě oslovující český národ. Zemská jednota českého katolického duchovenstva v království českém byla založena 14. 4. 1902 v Praze. V jejím čele stál Tomáš Střebský a po jeho smrti v roce 1905 Jan Křtitel Pauly (1869 – 1944). Organizace stála sice na myšlenkách české katolické moderny, ale chtěla svou činností zlepšovat postavení kněží. Proto se znovu objevily nevyřešené otázky vyřčené již Náhlovským v roce 1848. Důvodem vzniku Jednoty byla starost o budoucnost církve v Čechách.

Církevní hierarchie však podobným snahám nepřála. Biskupská konference, která se sešla ve Vídni v roce 1906, konstatovala nepotřebnost kněžských organizací a odsoudila modernismus. V roce 1907 byla biskupským výnosem Jednota rozpuštěna na základě papežské encykliky „*Pascendi dominici gregis.*“

Po založení republiky byla jednota katolického duchovenstva obnovena. Ukázalo se, že se zástupci Jednoty nebude jednat o předkládaných požadavcích ani nejvyšší národní církevní hierarchie. Z tohoto důvodu se část kněžstva radikalizovala a vytvořila Klub reformního kněžstva. Vznik československé církve byl právě jeho dílem. Jejím vyhlášením vyřešili patovou situaci. Při volbě tohoto kroku tak reformisté více spoléhali na to, že se národní církvi v národním státě dostane potřebné podpory od státních orgánů a široké veřejnosti.

⁶ RABAS Josef. Reformbestrebungen im tschechischen katolischen Klerus. Königstein/Taunus, 1973, s. 258.

Výzkum a závěry

Cílem předkládané práce je provedeným rozbořem vybraných textů vyhodnotit, do jaké míry byl český nacionalismus určujícím faktorem pro reformní kněžské hnutí v katolické církvi, které našlo svou podobu ve svébytné národní církvi.

V práci byly popsány podmínky, které vyústily v rozpad Rakousko-Uherska. Významnou roli sehrála světová válka, která proměnila lidské myšlení a postoj k dosavadnímu fungování světa. Došlo k do té doby k náhlému rozpadu staletí starých struktur. Pokročilá věda nabízela nové myšlenkové přístupy. Na tuto situaci musely reagovat i církve. Církev československá tak v době svého vzniku stála na špičce těchto snah. Snažila se zformulovat nový nezávislý postoj k biblické zvěsti, zachovat ji a maximálně přiblížit modernímu českému člověku. Taková snaha úzce souvisela i s nadšením po založení nového československého státu, kdy vědomí vzájemné pospolitosti navázané na významné myslitele z naší reformační minulosti vyústilo v založení národní církve.

Český nacionalismus vznikl jako reakce na v určitých obdobích i plánovanému potlačování českého živlu v habsburské říši a střetem s německým etnikem na českém území, které dávalo jasně najevo, že je tu pánem, němečtí nacionalisté toužili po spojení s Německem, protože z jejich pohledu právě politické hranice rozdělili německé etnikum, které dlouhodobě toužilo po sjednoceném Německu, které by spojovalo všechny „soukmenovce“ žijící jako rozptýlené menšiny v různých státech Evropy a vytouženým cílem bylo navrátit je zpět, pokud možno i s jimi obývaným územím. Netajili se svým pohrdáním Slovany, kteří jim v jejich snahách překáželi.

Češi si tak začali uvědomovat svou identitu a zejména díky jazyku se sjednocovali a začali vytvářet národnostní struktury. Český nacionalismus proto chápu jako jev vzniklý střetem s německou nadřazeností, neměl světovládné ambice, chtěl jenom umožnit svobodnou existenci národa na v historii získaném území s vlastní vládou.

Vyjdeme-li z definice nacionalismu uvedené v první kapitole, která ho definuje jako politické oprávnění, kdy Gellner pokládá za úhelný kámen nacionalismu snahu o odstranění politických hranic mezi územími obývanými stejným národem a etnické sjednocení národa a jeho vlády, pak vznik Československé církve lze považovat za jeho projev v oblasti duchovní, kdy došlo k vytvoření vlastní plně české církevní struktury. Nelze ovšem říci, že nacionalismus byl jedinou hybnou silou při jejím vzniku. Uplatnila se zde řada vlivů, zejména dlouhou dobu

neřešené požadavky nižšího katolického duchovenstva, neschopnost Vatikánu reagovat na překotné změny v různých oblastech života věřících po prožité válce, zdiskreditování se církve spojenectvím s Habsburky a samozřejmě vznik samostatného státu. Základním zdrojem, který inspiroval zakladatele, bylo dědictví Katolické moderny. Právě z její činnosti vyšly základní reformní požadavky a také řada pozdějších vůdčích osobností. Modernistické myšlenky přežívaly v církvi i po papežských zákazech a došly svého naplnění po skončení války, kdy překotné změny všeho druhu přály změnám revolučního charakteru. Rozhodující význam pro založení církve měly její vůdčí osobnosti, které byly schopny dotáhnout vytčené reformy do konce radikální cestou. K její další existenci pak významně přispěla i ochota státu nové církvi pomoci, která pramenila zejména z osobních vztahů zakladatelů a politické reprezentace z předchozího období.

K analýze materiálů je vybráno celkem 12 textů z období mezi lety 1906 – 1931. Jádrem jsou dokumenty těsně spjaté se vznikem církve. Z dřívějšího období jde o text představující požadavky modernistů tak, jak byly zveřejněny na III. sjezdu katolické moderny. Z pozdější doby potom reflexe reformního hnutí tak, jak ji popsal ve své knize Josef Doležal, který naopak reformisty v mnohém kritizoval. Při výběru textů byl rozhodující jejich vztah k reformnímu hnutí a Církvi československé.

Při vlastní analýze jsem se pokusil, zejména přiblížením historie vzniku příslušného dokumentu a rozebráním použitých klíčových pojmů, odkazů a souvislostí ukázat na opakující se motivy s národní tematikou, které tak jasně ukazují na myšlenkovou orientaci svých tvůrců. Někde bylo nutné zmínit více dobový kontext a přiblížit události, které měly vliv na další vývoj.

Texty byly vybrány z dobového tisku vydávaného reformisty, knih vydaných v uvedeném časovém období a dokumenty z archívu Ústřední rady Církve československé husitské. Citace těchto materiálů byla použita jako dobový doklad týkající se předmětu této práce.

Pro provedení analýzy byly vybrány následující texty:

1. 1906 - Program představený na III. sjezdu Moderny v Přerově
2. 1918 – Výzva
3. 1919 - Referát přednesený 23. 1. 1919 Zahradníkem – Brodským
4. 1918 - Obnova církve katolické v československé republice
5. 1919 - Memorandum delegace do Říma ze dne 28. června 1919
6. 1920 - Výzva ke vstupu do církve československé

7. 1920 - Lidu československému
8. 1920 – Karel Farský: Zpode jha
9. 1921 - Memorandum duchovenstva československého
10. 1924 – Kuneš Bauer: Myšlenkové proudy v československé církvi
11. 1924 – Karel Farský: náboženství v národě československém
12. 1931 – Josef Doležal: Český kněz.

Analýza byla zaměřena na použité pojmy s ohledem na jejich dobové souvislosti. V rámci předložené práce pak bylo posuzováno podle zvolené definice, zda se jedná o text laděný nacionalisticky. Důležité termíny budou z důvodu pochopení jejich významu popsány podrobněji, zejména popíšu jejich původ a využití v daném dobovém kontextu.

Texty byly, pokud to bylo považováno za účelné, ponechány vcelku, aby tak byl zachován celkový ráz textu a nedošlo ke zkreslení vytrháváním z kontextu.

Výsledným zjištěním je pak fakt, že míra použití pojmů naznačujících nacionalistickou orientaci textu se liší podle angažovanosti jejich autorů. Lze však jednoznačně vyvodit, že vznik církve nebyl národnostně orientovaným aktem, rozhodující byla při jejím vzniku realizace reformních požadavků. Národní uvědomění pramenící z pocitu sounáležitosti pramenící zejména ze společné řeči a slavné historie národa žijícího na daném území tak bylo tmelem, který reformisty spojoval, ale nevedl je při jejich počínání.

Založení Církve československé se pak spíše jeví jako logický výsledek řetězu událostí a okolností, které mu předcházely, vznikla tak církev schopná věřícím nabídnout, s využitím bohaté národní duchovní tradice, církev s českou bohoslužbou, českou hierarchií, schopnou zprostředkovat biblickou zvěst člověku moderní doby.

Úlohu nacionalismu při vzniku Československé církve lze pak pro provedené analýze vybraných textů vyhodnotit jako tmelící, nikoliv určující prvek reformních snah, kdy národní uvědomění pramenící z historických reminiscencí a znovunabyté politické samostatností dodalo sílu a odvalu realizovat změny přímým uskutečněním. Z výsledků provedené analýzy vyplývá, že v úsilí jednotlivých reformátorů se nacionalistické myšlenky objevovali v různé intenzitě, ale myslím, že je jednoznačné, že reformisté nebyli fanatickými nacionalisty, ale že pro ně byla vždy přednější svobodná a moderně chápaná víra.

Výběr z použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

Archivní prameny:

Archív Ústřední rady Církve československé husitské, Dopis Sigismunda Boušky Karlu Farskému 10. 12. 1919 sign. III.A/-38, inv. č. 1468.

Archív Ústřední rady Církve československé husitské, Protokol pracovního sjezdu CČS z 9. - 10. června 1920, sign. A II – 36.

Archív Ústřední rady Církve československé husitské, Dopis Bohumila Zahradníka Brodského Karlu Farskému, srpen 1920, sign. A II – 36.

Archív Ústřední rady Církve československé husitské, Návrh ke sněmu církve československé 29. srpna 1921, sign. III A1 č.i. III.A/-37.

Archív Ústřední rady Církve československé husitské, Dopis Emila Dlouhého – Pokorného ústředního výboru církve československé 31. srpna 1921, sign. III A1 č.i. III.A/-38.

Archív NO CČSH Praha 1, Bohoslužebná kniha CČS, sv. Mikuláš, 1922.

Monografie

BAUER, Kuneš. Myšlenkové proudy v československé církvi. Olomouc, 1924.

CINEK, František. K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925. Olomouc, 1926.

CÉZAR, Jaroslav. ČERNÝ, Bohumil. Vznik a vývoj církve československé za předmnichovské ČSR. In ČERNÝ, B. Církve v našich dějinách. Praha 1960, s. 135 – 154.

DOLEŽAL, Josef. Český kněz. Praha, 1931.

FARSKÝ, Karel. Český problém církevní. Praha, 1919.

FARSKÝ Karel. (vydáno pod pseudonymem Pavel Nemo). Papežství a národ český Praha, 1919.

- FARSKÝ, Karel. Z podejha. Vznik církve čsl. Praha, 1920.
- FARSKÝ, Karel. Přelom. Praha, 1921.
- FARSKÝ, Karel. Náboženství v národě československém. Praha, 1924.
- FARSKÝ, Karel. Stát a církev. Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924. Praha, 1924.
- FARSKÝ, Karel. Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé. Praha, 1925.
- FRÝDL, David. Reformní náboženské hnutí v počátcích československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě. Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-15-0.
- GELLNER, Arnošt. Národy a nacionalismus. Praha: Josef Hříbal, 1993, ISBN 80-900892-9-1.
- HNÍK, František. Za lepší církvi. Duševpytná studie o příčinách přestupů do církve československé, Praha: Družstvo CČ, 1930.
- HNÍK, František. Duchovní ideály československé církve. Praha: Družstvo CČs, 1934.
- KADERÁVEK, Václav. TRTÍK, Zdeněk. Život a víra ThDr. Karla Farského. Praha, 1982.
- KAŇÁK, Miroslav. Stručný nárys dějin církve československé vzhledem k jejímu vzniku a půlstoletému vývoji. In KAŇÁK, M. Padesát let československé církve. Praha, 1970, s. 7 – 37.
- KAPRAS, Jan. Z domácího odboje. Praha: Památník odboje, 1928.
- KOŘALKA, Jiří. Češi v habsburské říši a v Evropě 1815—1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích, Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7203-022.
- KOVÁŘ, František. Deset let církve československé. Praha: Blahoslav, 1930.
- KUČERA, Zdeněk. Modernismus: proč, odkud a kam? In: KUČERA Z., LÁŠEK, J. Modernismus, historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu, Praha: 2002, s. 7 - 22.
- LOMOZ, Jan. Organizační vývoj církve československé, Praha 1934.
- LOSKOT, František. (vydáno pod pseudonymem František Vratislav). Mistr Jan Hus. Na oslavu pětistého výročí upálení mistrova. Praha: Rolnická tiskárna 1915.
- MAREK Pavel. *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917 – 1924.* Rosice u Brna: Gloria, 2000. ISBN 80-86200-36-1.

- MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890 – 1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice u Brna: Gloria, 2003. ISBN 80-86200-76-0.
- MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1917 - 1924)*. Brno: L. Marek 2005. ISBN 80- 86263-57-6.
- MAREK, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemi a Československa v letech 1861—1998*. Rosice u Brna: Gloria, 2000. ISBN 80-86200-25-6.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce za války a ve válce 1914 – 1918*. Praha: ČIN a Orbis, 1925.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Praha: Gustav Dubský, 1920.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, Jan Hus. *Naše obrození a naše reformace*, Praha: Kanzelsberger, 1990.
- OBNOVA CÍRKVE KATOLICKÉ V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE. *Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze*. Praha: Jednota československého duchovenstva v Praze, 1918.
- PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-2001919-6.
- PROCHÁZKA, Gustav Adolf. *V boji za pravdu. Připomínky k Hromádkovým kritikám církve československé v Křesťanské revui 1932*. Praha, 1933.
- RABAS, Josef. *Reformbestrebungen im tschechischen katolischen Klerus* In HUBER, Augustinus Kurt. *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien, Band III*. Königstein/Taunus, 1973, s. 254 – 280.
- SPISAR, Alois. *Ideový vývoj Církve československé*, Praha: Ústřední rada církve československé, 1936.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.
- URBAN, Rudolf. *Die tschechoslowakische hussitische Kirche*. Marburg/Lahn: J. G. Herder-Institut, 1973. ISBN 3-87969-103-7.
- URBAN, Rudolf, *Die slawisch – nationalkirchlichen Besetrebungen in der Tschechoslowakei*, Leipzig 1938. 669 – 673.
- VLČEK, Jaroslav. *O nynějších poměrech českých, desatero kapitol lidu českému na uváženu*. Praha: vlastním nákladem, 1875.

Články a periodika

HRDLIČKA, Jaroslav. Dr. Karel Farský a jeho teologie českých dějin. *Historica Olomucensia* 2016, č. 50, s. 179 – 192.

KOVÁŘ, František. Biskup Ferdinand Stibor. *Český zápas* 1951, roč. 34, č. 22, s. 3.

LÁŠEK Jan B. František Náhlovský a revoluční program z roku 1848 na obnovu církve v Čechách. *Theologická revue* 1987, roč. 20, s. 171 – 182.

PROCHÁZKA, G. A. Požadavky českého katolického kněžstva. *Národní listy* 1917, roč. 57, č. 257, s. 2.

PRÁVO NÁROA, nezávislý politický měsíčník. 1918 1919.

TRTÍK, Zdeněk. Teologické principy modernismu. In *Náboženská revue*, roč. XXXII, č. 1, 1961, s. 175-190.

ZAHRADNÍK-BRODSKÝ, Bohumil. Referát přednesený v Praze na valné schůzi československého duchovenstva dne 23. ledna r. 1919 farářem a spisovatelem Bohumilem Zahradníkem-Brodským. Příloha „Práva národa“, č. 1 – 2. Praha: vlastním nákladem, 1919.

Summary

The aim of the thesis is to analyze whether and to what extent Czech nationalism has influenced the emergence of the Czechoslovak Church. Its time frame is defined by the period from the mid 19th century to the early 1930s. For the analysis were used as source materials, periodicals related to the reformation movement of the Czech Catholic clergy, periodical literature responding to the described events and documents from the Archives of the Central Council of the Czechoslovak Hussite Church. Secondarily, literature describing the political, religious and national situation in the period under review was used. The first two chapters define nationalism for the needs of further research, and the main themes and expressions of Czech national thinking are presented. In connection with the period preceding the establishment of the Czechoslovak Church, the role of the Czech nation in the disintegration of the monarchy is described in particular. The third and fourth chapters describe how the Catholic Church cope with the situation after 1848 and the relation of the Popes to modern times and the Prague Archbishops to the monarchy. The understanding of the problems as a whole also describes the emergence of Catholic modernism and its reflection in the Czech environment. The fifth chapter describes the formation of a Czech Catholic clergy organization as the materialization of modernist ideas realized in the national environment and reflecting especially the historical motives of a very vividly speaking Czech nation. In the chapter on founders of the Czechoslovak Church, I deal with four of the most active representatives of the Reformed Clergy Club, signed under the Church's call. Their lives are briefly remembered, with a possible relationship to the nationalist political movements. A total of 12 texts from the period between 1906 and 1931 are selected in the material analysis section. The core of these documents is closely related to the emergence of the Church. From the earlier period, it is a text introducing the demands of modernists as they were published on III. Congress of Catholic Modernism. From a later time, the reflection of

the reform movement, as described in his book, Josef Doležal, which in turn criticized the reformists. When selecting texts, their relation to the reform movement and the Czechoslovak Church was decisive.

In my own analysis, I attempted, in particular, to approximate the history of the origin of the affiliates documentary and discarding the key concepts, links, and contexts used to show repetitive motifs with a national theme that clearly point to the mindset of their creators. Sometimes it was necessary to mention more periodical context and to draw near the events, which influenced further development. The analysis showed that the political and national conditions after the end of the First World War played an important role in the transformation of human thinking and the attitude towards the functioning of the world. The churches and churches responded to this situation and in the Czech environment, the Czechoslovak Church stood at the forefront of these efforts. She tried to formulate a new independent attitude towards the biblical rumor, to preserve it and to bring it closer to modern man. Such an effort was closely related to the enthusiasm for the establishment of a new Czechoslovak state, when the consciousness of mutual societies linked to important thinkers from our reformist past resulted in the establishment of a national church.

Czech nationalism arose as a reaction to the suppression of the Czech element in the Habsburg empire and a conflict with the German ethnicity on the Czech territory, which made it clear that he was the master. German nationalists longed for a connection with Germany because, from their point of view, the political boundaries had divided the German ethnicity that longed for a unified Germany. The goal was to return all Germans back, possibly with their territory. They disregarded their contempt for the Slavs, who impeded them in their efforts.

The Czechs became aware of their identity and, thanks to their language, they unified and began to create national structures. Czech nationalism, therefore, I understand as a phenomenon created by a conflict with German superiority, did not have world-wide ambitions and did not favor its own nation because of biological supremacy. He only wanted to allow the free existence of the nation in the history of the acquired territory with its own government.

If we emerge from the definition of nationalism mentioned in the first chapter, which defines it as a political entitlement, when Gellner considers the quest for the removal of political boundaries between the territories inhabited by the same nation and the ethnic unification of the nation and its government as the cornerstone of nationalism, then the emergence of the Czechoslovak Church can be considered his manifestation in the spiritual sphere, when he created his own fully Czech church structure. However, it can not be said unequivocally that nationalism was the only driving force in its creation. Many of the influences, especially the unresolved demands of the lower Catholic clergy, the inability of the Vatican to respond to rapid changes in various areas of the life of the faithful after the war, the discredit of the Church by alliance with the Habsburgs, the support of the monarchy's war effort and, of course, the emergence of an independent state. The basic source that inspired the founder was the heritage of the Catholic Modern. It was from her work that basic reform demands were made, as well as a number of later leaders of the Church. Modernist ideas survived in the Church even after papal bans, and they came to their fulfillment after the end of the war, when swift changes of all kinds demanded changes in revolutionary character. The decisive importance for the founding of the Church was its leaders, who were able to bring the ensuing reforms to a radical end to a radical path.

The establishment of the Church of the Czechoslovakia appears to be a logical result of the chain of events and circumstances that preceded it, thus creating a church capable of offering to the faithful, using the rich national spiritual tradition, a Church with Czech worship, a Czech hierarchy able to convey the biblical message to man of modern times. The role of nationalism in the establishment of the Czechoslovak Church can then be assessed as a bundling rather than a determining element of reformist attempts to analyze selected texts, when national consciousness stemming from historical reminiscences and restored political autonomy have added the power and courage to implement changes through the direct realization of reform ideas.

